

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86
ББК 88

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 / упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 318 с.

**Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до
Переліку наукових фахових видань України з психології**
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222) .

Свідоцтво про державну реєстрацію: **Серія КВ № 18713-7513 Р**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка.

Лєволицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №4 від 30 березня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

References

1. Gura T. Je. Suchasni naprjamy psychologizacii' profesijnoi' pidgotovky fahivciv : monografija : u 4 t. / [T. Je. Gura, V. J. Bocheljuk, S. A. Bilousov ta in.] ; za red. V. J. Bocheljuka. – Zaporizhzhja : KPU, 2011. – T. 2. – 348 s. ; S. 87–123.
2. Kovalenko A. B. Problemy empirychnyh doslidzhen' v psihologii' tvorchosti / A. B. Kovalenko // Problemy empirychnyh doslidzhen' v psihologii'. Vyp. 2. – Kyi'v : Gnozys, 2009. – S. 43–47.
3. Maksymenko S. D. Geneza zdijsnennja osobystosti / S. D. Maksymenko. – Kyi'v : Geneza, 2007. – 48 s.
4. Papucha M. V. Problemy psihologii' osobystisnogo rozvytku / M. V. Papucha. – Nizhyn : PP Lysenko M.M., 2008. – 384 s.
5. Pavelkiv R. V. Vikova psihologija : [navch. posib.] / R. V. Pavelkiv, O. P. Cygypalo. – Kyi'v : Akademvydav, 2008. – 432 s.
6. Cherevko V. P. Formuvannja komunikatyvnoi' kompetentnosti majbutn'ogo psihologa u procesi profesijnoi' pidgotovky : dys. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / V. P. Cherevko. – Kyi'v, 2001. – 247 s.

Sozoniuk O.S. THE FUTURE PSYCHOLOGISTS' PROFESSIONAL THINKING DEVELOPMENT DURING UNIVERSITY STUDYING

Taking into account the current scientific research, the article presents the results of theoretical and empirical study of the future psychologists' professional thinking development problem and analyzes the relation between professional thinking and features training in higher education.

Professional thinking is a system-creating component of the professional competence. It has a substantial and procedural form, depends on the set of situational, external factors that determine the solution of specific professional problems and personal internal determinants that characterize the features of the specialist's intellectual sphere, his individual psychological characteristics. The professional thinking of a psychologist contains such basic components as value-motivational, conceptual-semantic, operational and reflexive, that reflect internal psychological structure of the specialist's mental activity as well as any purposeful activity.

A system of psychological and pedagogical support, defining features of which are complexity, variety of directions, focus on the student's self-identity potential is also effective for the development of professional thinking of future psychologists while getting higher education. The system of psychological accompaniment is effective for the future psychologists' professional thinking development during their studying at the university. Its defining features are complexity, diversity and orientation on the self-organization potential.

Key words: *psychologist's personality, professional thinking, personality-oriented studying technologies in universities, socialization of a personality.*

УДК 159.923:[378.015.3:005.32]

О.Г. СТАВИЦЬКА, Д.О. СТАВИЦЬКИЙ

ДИНАМІКА ЗМІСТУ ОСОБИСТІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ЗА ЧАС НАВЧАННЯ У ВУЗІ

У статті здійснена спроба теоретичного узагальнення наукових доробок з актуальної проблеми розвитку особистісно-мотиваційної сфери студентів вузу. Проаналізовані особливості професійного формування особистості майбутнього спеціаліста психолога через призму аналізу динаміки змін в особистісно-мотиваційній сфері. Представлені результати емпіричного дослідження змістових аспектів смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді як складових, що опосередковують формування професійних якостей.

Ключові слова: *мотиваційно-особистісна сфера, особистісні диспозиції, смисложиттєві орієнтації.*

В статті підприємляється спроба теоретичного обобщення научных разработок по актуальной проблеме развития личностно-мотивационной сферы студентов вуза. Проанализированы особенности профессионального формирования личности будущего специалиста психолога через фокус анализа динамики изменений в личностно-мотивационной сфере. Представлены результаты эмпирического исследования содержательных аспектов смысловых ориентаций студенческой молодежи как элементов, детерминирующих формирование профессиональных качеств будущих специалистов.

Ключевые слова: *мотивационно-личностная сфера, личностные диспозиции, смысловые ориентации.*

Постановка проблеми. Серед сучасних проблем в системі вищої професійної освіти актуальності набирає питання про формування конкурентоспроможної особистості майбутнього спеціаліста, здатного до активного, самостійного, творчого оволодіння професією, до особистісного й професійного саморозвитку й самовдосконалення до успішної самореалізації себе в якості професіонала. У зв'язку з цим, високий інтерес викликає вивчення особливостей професійного розвитку майбутніх спеціалістів психологів з огляду на аналіз динаміки змін в особистісно-мотиваційній сфері особистості під час навчання у вузі, які детермінують як ставлення до процесу навчання, так і проектування власного майбутнього. Спроби участі у різних видах

діяльності та випробовування різних соціальних ролей, розвиток рефлексії, формування базової системи цінностей, закладають фундамент для створення молодою людиною активної життєвої позиції, власного світогляду. Нестабільність в політичній, економічній та соціальних сферах, що склалася сьогодні в державі, провокує появу в особистості молодої людини відчуття невпевненості у завтрашньому дні, посилює внутрішню напругу яка супроводжується перебільшеними дисгармонійними переживаннями, й може призвести до радикальних змін як в пізнавальній, емоційно-вольовій так і в особистісно-мотиваційній сферах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення проблеми особистісно – мотиваційної сфери у студентської молоді стало предметом досліджень багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних психологів-науковців. Аналіз результатів в рамках соціально-психологічних досліджень (Є.І.Головаха, І.О.Мартинюк, Л.В.Сохань, В.О.Ядов), а також психолого-педагогічних (І.В.Дубровіна, Б.С.Круглов, Л.О.Тодорів, Н.М.Толстих, Д.І.Фельдштейн) засвідчив, що автори розглядають становлення особистісної сфери через усвідомлення життєвої перспективи як основного новоутворення юнацького віку. Цікавість викликають й питання, пов'язані з проблемою взаємозв'язку між уявленням про своє майбутнє в загальних рисах з усвідомленням та способами досягнення життєвих цілей, готовністю до самовизначення особистісного та професійного, яке зумовлене із часовою перспективою власного «Я».

З огляду на вище сказане **метою даної наукової розвідки** є аналіз спектру змін, які виникають в особистісно-мотиваційній сферах студентської молоді за період навчання у вузі. Визначення специфіки особистісних пріоритетів, що впливають динаміку змін в мотиваційній сфері майбутнього спеціаліста за час навчання у вузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічний розвиток особистості студента є діалектичним процесом виникнення та розв'язання суперечностей між життєвими планами та їх реалізацією, усвідомлення часової перспективи, пов'язаної із самовизначенням власного «Я», переходу зовнішнього у внутрішнє, постійної активної роботи над собою, щоб уникнути появи внутрішньо особистісного конфлікту між тим, «хто Я», «ким Я стану», «що станеться зі мною в майбутньому» [5]. Під впливом тих чи інших факторів, які мають для індивіда життєво важливе значення, можуть відбуватись зміни характеру і якостей особистості. Зокрема, зміни у сфері ціннісних орієнтацій, зміна рівня домагань, особистісно-мотиваційній сферах. Причинами можуть стати як і особистісні фактори, так і зовнішні об'єктивні обставини. Студентство є початком дорослого життя. У цьому віці виникає відчуття того, що все життя попереду, а це дає можливість пробувати, помилятися і вести пошук. Головними напрямками життєдіяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання й самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне, фізичне самовдосконалення. Студент вищого навчального закладу – це молода людина, яка характеризується професійною спрямованістю, готується до висококваліфікованого виконання функцій фахівця в певні професійній галузі [2]. Вища освіта здійснює значний вплив на психіку людини, на розвиток її особистості. За час навчання у ВНЗ при наявності сприятливих умов у студентів відбувається розвиток усіх рівнів психіки, що визначають спрямованість розуму людини, тобто формують склад мислення, який характеризує професійну спрямованість особистості. Для успішного навчання у ВНЗ потрібним є досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, уявлень, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, обсягу пізнавальних інтересів, рівня володіння певним обсягом логічних операцій і т. д. Певне зниження рівня загального інтелектуального розвитку можна компенсувати за рахунок підвищеної мотивації або працездатності, наполегливості, старанності та акуратності в навчальній діяльності. Потрібною умовою успішної діяльності студента є засвоєння нових для нього особливостей навчання у ВНЗ, що сприяє усуненню відчуття внутрішнього дискомфорту та блокує можливість конфлікту з оточуючим середовищем [6].

Студент як особистість характеризується найбільш активним розвитком моральних і естетичних почуттів, завершенням становлення й стабілізації характеру. Особливо важливо, що це період оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, суспільно-політичних, професійно-трудова, статево-гендерних, родинно-батьківських та інших. Із цим віком пов'язаний початок «економічної активності», під яким демографи розуміють включення людини в самостійну виробничу діяльність, початок трудової біографії, створення сім'ї й розв'язання пов'язаних із цим фінансово-господарських проблем. У складних сучасних соціально-економічних умовах багато студентів змушені поєднувати навчання з трудовою діяльністю, яка є для них не стільки засобом самоствердження й самореалізації, скільки джерелом засобів існування. У студентів спостерігається, з одного боку, перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, з іншого, – інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією [1; 40]. Час навчання у вузі співпадає з другим періодом юності або першим періодом зрілості, який відрізняється складністю становлення особистісних рис – процес, проаналізований в працях таких вчених, як Б.Г. Ананьєв, І.С. Кон, В.Т. Лісовський і ін. Характерною рисою етичного розвитку в цьому віці є посилення свідомих мотивів поведінки. Помітно змінюються ті якості, яких не вистачало певною мірою в старших класах – цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем (цілі, образ життя, обов'язок, любов, вірність тощо). Юність – пора самоаналізу і самооцінок. Самооцінка здійснюється шляхом порівняння ідеального «Я» з реальним. Але ідеальне «Я» ще не вивірено і може бути випадковим, а реальне «Я» ще всебічно не оцінено самою особистістю. Ця об'єктивна суперечність в розвитку особистості молодої людини може викликати в неї внутрішню невпевненість в собі і супроводжуватися іноді зовнішньою агресивністю або відчуттям незрозумілості. Юнацький вік, за Еріксоном,

будується навколо кризи ідентичності, що складається з серії соціальних і індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій і самовизначень [4].

Факт вступу до ВНЗ укріплює віру молоді людини у власні сили і здібності, породжує надію на повноцінне і цікаве життя. Разом з тим на II і III курсах нерідко виникає питання про правильність вибору ВНЗ, спеціальності, професії. До кінця III курсу остаточно розв'язується питання про професійне самовизначення. Проте трапляється, що в цей час приймається рішення в майбутньому уникнути роботи за спеціальністю. Часто спостерігаються зсуви в настрої студентів – від захопленого в перші місяці навчання до скептичного при оцінці вузівського режиму, системи викладання, окремих викладачів тощо. Більша частина проблем у навчанні студента вищої школи викликана несвідомим вибором спеціальності. Причому їхня кількість, судячи з відвідування занять і з власних висловлювань про бажання вчитися, значна на першому курсі. На другому кількість людей, що не бажають вчитися конкретній спеціальності, сягає апогею, відбувається «відсів» зовсім випадкових людей, які взагалі не знають, навіщо вони прийшли до вузу. Потім кількість студентів, які говорять, що вони обрали дану спеціальність випадково чи навмисно зменшується, на кінець четвертого – початок п'ятого курсу залишається дві-три людини на студентську групу, в яких проглядається явне емоційно-негативне ставлення до обраної спеціальності і до майбутньої роботи. Одночасно з цим у правильності обраного шляху впевнені лише троє чи четверо з усієї групи [2; с. 34]. Сьогодні таке явище носить назву кризи професійного вибору. Очевидним є її поява на першому році навчання та на випускному курсі. Завдання вищої школи – допомогти цю кризу перемогти. Тому питання особистісного розвитку студента і формування його готовності до майбутньої професійної діяльності – ключові в теорії та практиці вдосконалення роботи сучасного вищого навчального закладу. При цьому однією з провідних проблем є побудова такої системи навчально-освітнього процесу, яка б оптимально враховувала б особливості й закономірності не лише особистісного розвитку студента, а й його професійного ставлення як спеціаліста [3; с. 61].

Отже, час навчання у вищій школі припадає на специфічний зламний момент у формуванні особистості людини. Це зумовлено рядом вікових та психологічних особливостей. Як відомо, особистість людини формується в її активній діяльності. Для студентів протягом навчання у вищій школі головною є навчально-пізнавальна діяльність. Вона полягає не лише в отриманні певної суми знань, а в набутті професійної спрямованості, що особливо важливо для успішної роботи у подальшому як фахівця. В цьому процесі вагому роль відіграє рід чинників, таких як формування позитивної «Я-концепції», розвиток спеціальних здібностей, сприятлива атмосфера в колективі, включаючи і сферу стосунків студентів та викладачів вузу. Позитивна мотивація вибору спеціальності є значимою передумовою успішного формування професійної спрямованості студентів. В якості майбутнього фахівця особистість студента супроводжується процесом «професіоналізації» психологічних процесів і станів, розвитком професійної спрямованості й самостійності, загальним соціальним і духовним «дозріванням».

Результати експериментального дослідження. У ході проведеного дослідження було виявлено ряд змін в особистісно-мотиваційній сфері, що виникають у студента під час усього процесу навчання. Зокрема, на першому етапі нашої роботи ми дослідили які життєві цінності є важливими для студентів перших та п'ятих курсів. Вивчення змістових аспектів смисложиттєвих орієнтацій за «Морфологічним тестом життєвих цінностей» показало, що найбільш значущою цінністю для студентів майбутніх психологів протягом всього навчання є матеріальне становище; майбутня професія розглядається студентами як умова життєвої стабільності. Наступними за пріоритетністю є цінності «збереження власної індивідуальності», «духовна задоволеність», «активні соціальні контакти», «досягнення», «самовдосконалення», «креативність», «власний престиж». Професійно важливі цінності рівномірно і стабільно розташовуються у цілісній ієрархії цінностей. Протягом навчання у ВНЗ відбуваються деякі коливання в ієрархії цінностей студентів, однак їх амплітуда є незначною, що, в цілому, свідчить про відсутність кардинальних змін у цій сфері. При порівнянні результатів за шкалами ми отримали наступні показники: для студентів п'ятого курсу високі бали за шкалою «Мотиви престижу» (90,2%); високі показники для першого курсу були отримані за шкалою «Навчально-пізнавальні мотиви» (80,0%). Високі показники у п'ятого курсу були отримані і за шкалою «комунікативні мотиви» та «мотиви уникнення» (80,0%), що може свідчити про отриманий позитивний досвід у навчальному закладі, сформованість навиків комунікації та компромісного вирішення суперечливих питань. Шкала професійні мотиви в нашому дослідженні показала однакові результати для студентів першого й п'ятого курсів.

Найважливішими напрямками самореалізації студентів протягом усього періоду підготовки є сфери професійного життя і навчання, що є цілком закономірним і сприятливим для фахового становлення. Результати кореляційного аналізу вказують на динаміку зв'язків між професійно важливими цінностями саморозвитку, духовної задоволеності, збереження індивідуальності, креативності та їх взаємозалежності зі сферами навчання. Так, взаємозв'язки цих смисложиттєвих орієнтацій на I-му курсі перебувають переважно в діапазоні $r=0,450$, а на 5-му курсі їх діапазон та верхня межа сягають максимального рівня – $r=0,450,8$ (тут і надалі рівень значимості r при $p \leq 0,01$). В цілому динаміка інтенсивності та міцності цих взаємозв'язків дозволяє констатувати інтеграцію професійних смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів протягом їх фахової підготовки. Як показали результати кореляційного аналізу, смисложиттєве ставлення студентів до своєї професії, з поміж інших варіантів позитивного ціннісно-смислового відношення, найтісніше взаємопов'язане з параметрами усіх блоків мотиваційної готовності, а особливо з прагненням до пізнання професії, активізацією професійного потенціалу, схильності, покликання до психології (переважно у діапазоні $r=0,60$ для старшокурсників).

При порівнянні результатів за шкалами ми отримали наступні результати (див рис 1.).

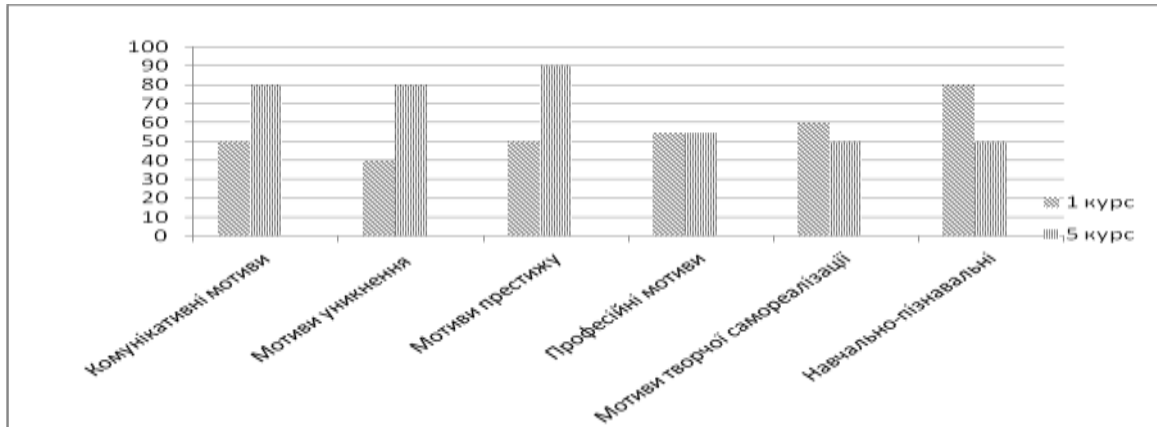

Рис. 1. Результати за методикою «Морфологічний тест життєвих цінностей»

Результати отримані за «методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» О.О. Реана і В.О. Якуніна, показали, що на перших курсах навчання у майбутніх психологів виразно домінує внутрішня мотивація навчальної діяльності, змістом якої є бажання здобути професію, пізнати внутрішній світ людей; у студентів старшого курсу суттєво зростає компонент зовнішньої позитивної мотивації, представлений бажанням отримати диплом про вищу освіту та забезпечити собі позитивний імідж серед оточуючих. Самим фактом навчання на цій спеціальності; крім зовнішнього позитивного компоненту мотивації, представлений також і негативний інваріант, який акумулює в собі реалізацію прагнення уникнути проблем під час сесії та адекватну з боку батьків дієвість примусу до навчання. Саме ця тенденція супроводжується незадоволеністю процесом професійної підготовки та різким зниженням рівня ставлення до навчання у студентів 5-го курсу.

Високі показники у студентів першого курсу ми отримали за шкалами «власна індивідуальність» та «духовна задоволеність», відповідно (90,0% та 84,2%), що може свідчити про задоволеність від реалізації планів на вступ до вузу, прийняття нової ролі та статусу студента, шкала «матеріальне становище» (42,4%) низький показник, що на початку навчання не визначається серед пріоритетних (див рис 2). Серед студентів випускників високі бали так само були отримані за шкалою «власна індивідуальність» та «духовна задоволеність», що є підтвердження правильності вибору своєї професії. Інтегративні процеси між параметрами блоку навчально-професійної мотивації, професійними смисложиттєвими орієнтаціями, позитивним ціннісно-смысловим ставленням студентів до професії, параметрами професійної спрямованості характеризуються зростанням інтенсивності та міцності взаємозв'язків на перших етапах навчання (в середньому від $r=0,050,5$ у студентів 1-го курсу, до $r=0,55,7$), та досягнення найвищого рівня інтегрованості на 5 курсі (здебільшого $r=0,650,7-0,77$ у випускників).

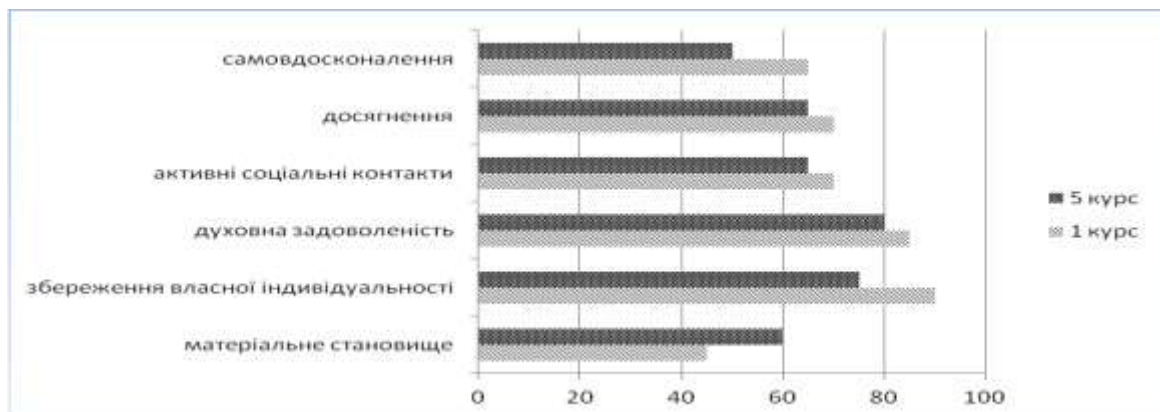

Рис.2. Результати отримані за методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів

Однак, маємо відзначити, що в умовах навчального закладу зниження мотивації до оволодіння професією у студентів, обумовлене в першу чергу, невисоким престижем професії або можливою випадковістю її вибору. Але таке неузгодження можна частково компенсувати в процесі навчання за рахунок цікавого викладання і демонстрації прикладної значущості професії, а також в організації діяльності волонтерських груп, участю студентів у психологічних гуртках, роботою в психоаналітичних клубах. Перший курс характеризується високими рівневими показниками професійних і навчальних цінностей, які виступають у ролі мотивів, що керують навчальною діяльністю студентів. Разом з тим професійні цінності і цінності навчання першокурсників дещо ідеалізовані, так як обумовлені скоріше розумінням їх суспільного значення, ніж особистісним сенсом.

Якщо на перших курсах ставлення до професії впливає на активність і результативність навчальної роботи, через престиж спеціальності і пізнавальну мотивацію, то на п'ятому курсі задоволеність професією прямо пов'язана з ефективністю навчальної діяльності студентів. Саме у другій половині навчання зростає негативне ціннісно-смісловне ставлення студентів до свого професійного вибору, що обумовлюється її складністю, песимістичними очікуваннями труднощів щодо майбутнього працевлаштування та незадоволенням у матеріальному плані, яке знижує прагнення та бажання працювати за фахом. Нами було визначено, що особистісно-мотиваційна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності відображає інтерес до змісту самої праці психолога. Її структура утворюється трьома взаємопов'язаними блоками: ціннісно-смісловним, блоком професійної спрямованості та навчально-професійної мотивації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Практичне дослідження підтвердило, що на перших етапах професійної підготовки майбутніх психологів спостерігається динаміка ціннісно-сміслового ставлення студентів до своєї професії, яка проявляється у пізнанні сутності професії, усвідомленні значного потенціалу психології, важливості, глибини, відповідальності праці психолога, оцінці її зовнішніх соціально-економічних аспектів. У процесі фахової підготовки, зокрема під час проходження практики, відбувається розвиток блоку професійної спрямованості, який виявляється у зростанні інтересу студентів до своєї професії, задоволеності здійсненим професійним вибором, подальшому професійному самовизначенні, переживанні схильності та покликання до психології. Протягом професійної підготовки відбувається інтеграція параметрів мотиваційної готовності з смислотворчими орієнтаціями, специфікою якої є зростання інтенсивності та міцності взаємозв'язків на перших етапах навчання, деяке їх зниження на старших курсах та досягнення максимального рівня інтегрованості наприкінці здобуття освіти, що й визначає динаміку змін в особистісно-мотиваційній сфері студентської молоді. Перспективи дослідження вбачаємо у розробці психокорекційних програм щодо формування у студентської молоді мотиваційної готовності до професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Абрамова Р. С. Вікова психологія : навч. посіб. для студентів вузів / Р. С. Абрамова. – 4-е вид., стер. – М. : Видав. центр “Академія”, 1999. – 672 с.
2. Булах І. С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навч.-метод. посіб. / І. С. Булах, Л. В. Долинська ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : НПУ, 2002. – 114 с.
3. Казанцева Т. А. Взаимосвязь личностного развития и профессионального становления студентов-психологов / Т. А. Казанцева, Ю. Н. Олейник // Психолог. журн. – 2002. – Т. 23, № 6. – С. 51–59.
4. Кутеева В. П. Формування пізнавальної активності майбутніх фахівців / В. П. Кутеева // Психологічні проблеми формування фахівця у вузі : міжвуз. пр. / В. П. Кутеева. – Саранськ, 1989. – С. 105–109.
5. Медведєв Д. А. Роль образу світу в розвитку особистості студента педагогічного вузу / Д. А. Медведєв // Вчені записки : матеріали доповідей підсумкової наукової конференції АГПУ. – Астрахань, 1998. – Ч. 1: Психологія. – С. 117–124.
6. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – Київ : ТОВ “Філ-студія”, 2006. – 320 с.

References

1. Abramova R. S. Vikova psihologija : navch. posib. dlja studentiv vuziv / R. S. Abramova. – 4-e vyd., ster. – M. : Vydav. centr “Akademija”, 1999. – 672 s.
2. Bulah I. S. Psihologichni aspekty mizhosobystisnoi' vzajemodii' vykladachiv i studentiv : navch.-metod. posib. / I. S. Bulah, L. V. Dolyn's'ka ; M-vo osvity i nauky Ukraїny, Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova. – Kyїv : NPU, 2002. – 114 s.
3. Kazanceva T. A. Vzaimosvjaz' lichnostnogo razvitija i professional'nogo stanovlenija studentov-psihologov / T. A. Kazanceva, Ju. N. Olejnik // Psiholog. zhurn. – 2002. – T. 23, № 6. – S. 51–59.
4. Kutjejeva V. P. Formuvannja piznaval'noi' aktyvnosti majbutnih fahivciv / V. P. Kutjejeva // Psihologichni problemy formuvannja fahivcja u vuzi : mizhvuz. pr. / V. P. Kutjejeva. – Sarans'k, 1989. – S. 105–109.
5. Medvedjev D. A. Rol' obrazu svitu v rozvytku osobystosti studenta pedagogichnogo vuzu / D. A. Medvedjev // Vcheni zapysky : materialy dopovidej pidsumkovoї naukovoї konferencii' AGPU. – Astrahan', 1998. – Ch. 1: Psihologija. – S. 117–124.
6. Podoljak L. G. Psihologija vyshhoї shkoly : navch. posib. dlja magistrantiv i aspirantiv / L. G. Podoljak, V. I. Jurchenko. – Kyїv : TOV “Fil-studija”, 2006. – 320 s.

Stavytska E.G., Stavitskiy D.O. DYNAMICS OF THE CONTENT OF THE PERSONALITY-MOTIVATIONAL SPHERE OF STUDENTS DURING STUDYING IN HIGH SCHOOL

The article attempts theoretical generalization of scientific research on the actual problem of development of personal and motivational sphere of students of the University. Analyzes the features of professional formation of the personality of the future specialist psychologist through the focus of analysis of changes in the personality-motivational sphere. Presents the results of empirical research on substantive aspects of life-meaningful orientations of student's youth as elements determining the formation of professional qualities of future specialists

The research showed that in the second half of study increases negative axiological attitude of students to their professional choice, due to the complexity, expectations and challenges regarding future employment and financial security, which reduces the urge and desire to work in the specialty. As a positive variable, it was determined that personality-motivational readiness of future psychologists to professional activity reflects the interest in the content of the work of the psychologist and its current significance. The structure of the personality-motivational sphere is formed by three connected blocks: value-semantic, unit professional orientation and training motivation.

During the training parameters integrates personal and motivational readiness to professional life purport orientations, which is a specific increase in the intensity and strength of relationships at the beginning of training, some decrease in undergraduate and achieving the maximum level of integration at the end of education.

Key words: *motivational and personal sphere, personal disposition, life orientation.*

УДК 159.923.2:331.101.3

Н.В. СТАРИНСЬКА

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена аналізу особливостей прояву адаптаційного потенціалу як чинника професійної самореалізації особистості; уточненню поняття «самореалізація», виділенню основних критеріїв або ознак, які відрізняють його від інших категорій «само»; обґрунтуванню положення про те, що професійна самореалізація особистості, в більший мірі, залежить від того, як швидко та інтенсивно особистість реалізує свій адаптаційний потенціал в процесі оволодіння професією та пристосування до її вимог і умов; визначенню групи критеріїв та показників рівня професійної адаптивності; виокремленню рівневої структури професійної самореалізації; розробці методики організації роботи на виробництві з адаптації та самореалізації особистості в професійній діяльності.

Ключові слова: *активність, адаптація, професійна адаптація, адаптаційний потенціал, особистість, самореалізація, самоактуалізація, професійна самореалізація, рівнева структура професійної самореалізації.*

Статья посвящена анализу особенностей проявления адаптационного потенциала как фактора профессиональной самореализации личности; уточнению понятия «самореализация», выделению основных критериев, которые отличают его от других категорий «само»; обоснованию положения о том, что профессиональная самореализация личности, в большей мере, зависит от того, как быстро и интенсивно личность реализует свой адаптационный потенциал в процессе овладения профессией и приспособления к ее требованиям и условиям; определению группы критериев и показателей уровня профессиональной адаптивности; выделению уровневой структуры профессиональной самореализации; разработке методики организации работы на производстве по адаптации и самореализации личности в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *активность, адаптация, профессиональная адаптация, адаптационный потенциал, личность, самореализация, самоактуализация, профессиональная самореализация, уровневая структура профессиональной самореализации.*

Постановка проблеми. В умовах трансформації сучасного суспільства, які утворюються в нашій країні, формується більш вимогливе ставлення до становлення особистості, її самореалізації в професійній і соціальній сферах. Ринок праці, у зв'язку з соціально-економічними проблемами в країні, висуває підвищені вимоги до професійних якостей сучасного фахівця, тому однією з актуальних проблем нашого часу виступає проблема розвитку й активізації професійного адаптаційного потенціалу особистості. Своєчасне виявлення особистістю адаптивних здібностей сприяє ефективному функціонуванню та розвитку своїх професійних можливостей.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дослідженню адаптаційного потенціалу, професійній адаптації особистості свої роботи присвятили: Є. Ю. Альошина, Ф. Б. Березін, О. В. Вітенберг, М. А. Дмитрієва, В. А. Кулганов, А. Г. Маклаков, Л. М. Мітіна, С. Т. Посохова, А. О. Реан, О. Г. Солодухова та ін. Вивченням самореалізації займалися такі українські та російські вчені, як К. А. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, Є. І. Головаха, Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, Д. О. Леонт'єв, В. А. Муляр, В. Г. Панок та ін.

Формулювання цілей статті. Вивчити особливості прояву адаптаційного потенціалу як чинника професійної самореалізації особистості.

Задачі дослідження: визначити психологічне поняття адаптаційного потенціалу особистості; вивчити феномен професійної самореалізації особистості; організувати психологічний супровід адаптації та самореалізації особистості в професійній діяльності.

Об'єкт дослідження: професійна самореалізація особистості.

Предмет дослідження: адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі професійної самореалізації особистості лежать проблеми росту, розвитку, самовдосконалення себе як професіоналу.

Феномен самореалізації часто замінюється різними термінами, такими як «самоактуалізація», «самодетермінація», «самоствердження», «самовизначення» тощо, тому особливої уваги потребує уточнення

З М І С Т

Павелків Р. В. Формування та розвиток здатності до моральної рефлексії в процесі активного соціально-психологічного навчання молодших школярів	5
Артемова О. І. Вплив рівня розвитку креативності на адаптацію студента-першокурсника.....	10
Бабій М. Ф. Важливість здібностей у вербальній взаємодії педагогів.....	14
Березюк Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів на засадах компетентнісного підходу в контексті європейського простору вищої освіти.....	18
Богдан Ж. Б., Підбуцька Н. В. Мотиваційні предиктори спрямованості особистості.....	24
Борейчук І. О., Матухно Є. В. Використання фотоспогадів у позитивній мотивації індивіда	27
Бульчик Т. І., Мушкевич М. І. Психологічні особливості особистісного та сімейного функціонування учасників АТО.....	31
Бучко В. Б. Психологічні аспекти сприймання справедливості через призму культури бідності та багатства.....	36
Бушуєва Т. В. Взаємозв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період дорослішання.....	41
Веремійчук Т. А. Психологічні особливості переживання кризи студентської молоді в Україні	46
Воробійов А. М., Демчук О. О. Медіа залежність як різновид психічних відхилень.....	49
Ганкевич О. В. Вплив психотравмуючих факторів на життєдіяльність молодих та зрілих подружніх пар.....	54
Главінська О. Д. Професійне самоусвідомлення та самовизначення студентської молоді у становленні особистісної суверенності.....	59
Грипич С. Н. Розвиток професійної мотивації студентів психолого-педагогічних спеціальностей в процесі навчання у ВНЗ	63
Грицюк І. М. Арт-терапія в роботі практичного психолога з дітьми, які мають емоційні порушення.....	67
Демчук О. О., Лазарчук В. В. Життєва компетентність як підґрунтя власної життєвої і професійної успішності.....	71
Демянюк О. Б., Косарєва О. І. Модальності світосприйняття як складова індивідуальної свідомості молоді.....	75
Дучимінська Т. І., Хлівна О. М. Роль лабораторного практикуму з психодіагностики та клінічної психології у виявленні проявів особистісної безпорадності студентів.....	79
Ivashkevych E. E. Psycholinguistic aspects of comic book narration.....	84
Івашкевич Е. Унікальність особистості та структура соціального інтелекту педагога.....	88
Камінська О. В. Система засобів подолання схильності до інтернет-залежності на основі ресурсного підходу.....	92
Карковська Р. І. Деструктивні позиції осіб з близького соціального оточення щодо вдів загиблих учасників АТО.....	96
Кирилова Д. С. Психологічна готовність до материнства в структурі життєвих смислів жінки: теоретико-методологічний аналіз.....	101
Кідалова М. М. Емоційні бар'єри студентів ВНЗ: психологічні особливості прояву в умовах адаптаційного періоду	105
Клочек Л. В. Розвиток уявлень про соціальну справедливість у дошкільному дитинстві	110
Корчакова Н. В. Егоїстична мотивація як перешкода у розвитку просоціальної поведінки підлітка	114
Котлова Л. О., Марчук К. А. Психологічні особливості творення поетичного тексту (за науковим трактатом І. Франка "Із секретів поетичної творчості").....	120
Коць М. О., Онопченко І. В., Озоровський І. В. Роль мотиваційних чинників у професійному самовизначенні підлітків з особливими потребами.....	124
Коширець В. В. Особливості надання психологічної допомоги особам з ПТСР	128
Крюкова Л. В. Критерії формування особливостей емоційної сфери молодшого школяра	133
Кряж І. В., Гранкіна-Сазонова Н. В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори особистісного благополуччя студентів-психологів	137
Кузьмін В. В. Концептуалізація соціально-психологічних процесів виникнення, формування й розвитку спільноти дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, їх інтеграція в сучасне суспільство	143
Кулаков Р. С. Особливості впливу профільного навчання на вибір старшокласниками сфери майбутньої професійної діяльності	147
Кулакова Л. М. Психологічні особливості розуміння текстової інформації молодшими школярами в умовах навчальної діяльності	153
Лисак Н. О., Петренко Н. В. Теоретико-методологічні підходи щодо структури внутрішньоособистісного конфлікту в період юнацького студентського віку	157
Литвинчук Л. М. Оцінка індивідуальних особливостей трансперсональної поведінки залежних від опіодів	162
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів	167
Луценко О. Л., Габелкова О. Є. Конструювання методики схильності до низької фізичної активності – процедура та результати.....	171

Луцик Г. О. Чинники схильності підлітків до девіантної поведінки	175
Магдисюк Л. І. Психологічні особливості якості життя осіб з серцево-судинними захворюваннями.....	180
Mykhalchuk N. O., Yatsuryk A. O. The problem of understanding in psychology: philosophical and methodological background	184
Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей	188
Назаревич В. В., Борейчук І. О. Фотографія як засіб ресурсування психоемоційного стану індивіда.....	192
Назарець Л. М. Особливості взаємодії у конфліктах та конструктивні прийоми їх подолання	197
Новік Л. О., Хупавцева Н. О. Вікові особливості становлення професійного іміджу особистості	202
Оксентюк Н. В. Мікромоменти позитивного резонансу	206
Павелків В. Р., Панасюк В. М. Прояви ознак фанатизму як соціального явища: на прикладі молодіжних субкультур	211
Петренко О. Б. Проблема самореалізації особистості у концепції М.М. Рубінштейна	215
Позднишев Є. В. Роль інструментів психотехнологій у формуванні та просуванні іміджу суб'єктів спортивної діяльності	220
Помилуйко В. Ю. Психологічні механізми розвитку ключових компетентностей у дорослому віці	225
Романюк В. Л. Дослідження психічного здоров'я особистості за рівнем тривожності	230
Рудюк О. В. Смыслодіяльна детермінація переживання кризи у безробітних.....	234
Рудь Г. В., Косарєва О. І. Психологічний аналіз прояву особистісних характеристик першокурсників	239
Савелюк Н. М. Психологічні аспекти проблеми взаємозв'язку релігійної активності та суб'єктивного благополуччя	244
Созонюк О. С. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	250
Ставицька О. Г., Ставицький Д. О. Динаміка змісту особистісно-мотиваційної сфери студентів за час навчання у вузі	254
Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості.....	259
Столярчук О. А. Динаміка професійного Я-образу майбутніх фахівців.....	263
Сторож О. В., Дружиніна І. А. Психологічні особливості адаптації та творчої реалізації особистості у соціумі	268
Ткаченко О. А. Аналіз факторів професійного саморозвитку як підгрунтя самопроекування учителів.....	272
Ткачишина О. Р. Психологічна безпека особистості та явища стереотипізації у сучасному інформаційному середовищі	277
Федоренко Р. П., Лех Т. Л. Аналіз особливостей ставлення сучасних підлітків до "груп смерті" та небезпечних ігор у соціальних мережах	281
Фенина О. Я. Проблема рефлексії та рефлексивності особистості у становленні професійного самоменеджменту	286
Хомич І. С. Самооцінка дитини молодшого шкільного віку як передумова забезпечення контролю за діяльністю з точки зору нормативних критеріїв.....	291
Шаповал І. М. Дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності студентів-психологів.....	295
Шкарлатюк К. І., Сойко О. В. Медитативні казки як ресурс особистісного розвитку дитини з психофізичними порушеннями.....	300
Яцюк Н. О. Особливості морального розвитку молодших школярів у сучасних умовах	304
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 20.04.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
редакційно-видавничого відділу

Рівненського державного гуманітарного університету
33027, Рівне, вул. С.Бандери, 12; тел.: 0-362-26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 8 / упоряд.
Р. В. Павелків ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне :
РДГУ, 2017. – 318 с.

УДК 159.9+316.6
ББК 88

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017